

FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

– Üç ayda bir çıkar –

A baráti és testvéri Magyarországot elhagyván Dost ve Kardeş Macaristan'dan ayrılırken

A Budapesten 1998 októberében megkezdett nagyköveti pozícióból 4 év és 2 hónap után távoztam. Ez alatt a hosszú idő alatt feleségemmel együtt meglátogattuk Magyarországot legtöbb városát és a lakosság különböző rétegeiből sok illetékessel és magánemberrel sikerült megismerkedni. Azt láttuk, hogy a legmagasabb állami vezetőktől kezdve az akadémikusokon és tudósokon keresztül egészen a magyar nép egyszerű fiáig, baráti és nagyon őszinte érzéseket táplálnak Törökország és a török nép iránt. A történelmi gyökerekből eredően a törökök is hagyományos szeretettel és megbecsüléssel vannak a magyarok iránt, akiket testvéreiknek tartanak.

Ezért arra a következtetésre jutottunk, hogy egymást jobban meg kell ismernünk, s kapcsolatainkat minden területen gyors ütemben kell fejleszteni. Így tevékenységünket ebbe az irányba összpontosítottuk, magyar partnereink támogatását is igénybe véve. A nagykövetség a Várból az Andrássy út 123. szám alá költözött. Így a saját tulajdonukat képező ingatlanban kényelmesen elfér a konzulátus, a kereskedelmi kirendeltség és a katonai attasé hivatala is. Ahogy munkámat elkezdtem, a magyar köztársasági elnök tett látogatást Törökországban, megünnepelendő a Török Köztársaság kikiáltásának 75. évfordulóját. 2000 májusában, 16 évi szünet után a magyar miniszterelnök látogatott Törökországba. A magyar külügyminiszter 8 év után 2001. január havában utazott hivatalos látogatásra Ankarába. A török vezérkari főnök és a külügyminiszter háromszor utazott Magyarországra hivatalos tárgyalások végett. A 4 év alatt kb. 20 török és magyar miniszter tett látogatást egymás országában és ezzel hozzájárult a kapcsolatok építéséhez. Törökország támogatásával Magyarországot 1999-ben a NATO tagok sorába lépett. 2000-ben a Magyar Állam megalakulásának ezredik évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésekre a magyar miniszterelnök meghívására a török vezérkar 70 fős katonai zenekart küldött. A kereskedelem mérleg az elmúlt tíz évben megháromszorozódott, megközelítve a 400 millió dollárt. Az elmúlt 4 év alatt, kulturális területen is sok és fontos eseményt tudunk megvalósítani a Törökországból kapott és a magyarországi török állampolgárok által biztosított forrásokkal. Csak a legfontosabbakat említem:

– Felújítottuk az első világháborúban a galíciai fronton életüket vesztett 480 hősről budapesti temetőjét.

– Pótoltuk a Gülbaba türbe hiányosságait és az időjárás által okozott károkat kijavítottuk.

– Világítást szereltettünk a szigetvári Magyar–Török Barátság Parkjába.

– A budai Vár lábánál 12, turbános oszmán–török sírkő köré vaskerítést húztunk.

– A magyar államiság kialakulásának ezredik évfordulója alkalmából Szombathelyen a Bartók Béla Konzervatórium dísztermében elhelyeztük Bartók Béla és Adnan Saygun mellszobrát.

– Törökkoppány község főterén felállítottuk Gül Baba életnagyságú szobrát.

– Elhelyeztük a magyarok és törökök közös hőse, Kmety György tábornok, alias Ismail Pasa mellszobrát az isztambuli Harbiye kerületben található Katonai Múzeumban.

Budapeste'de Ekim 1998 tarihinde başladığım Büyükelçilik görevimden 4 yıl 2 ay sonra ayrılmaktayım. Bu uzun süre içinde eşimle birlikte Macaristan'ın birçok kentini ziyaret etme ve toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden birçok yetkili ve özel kişiyle konuşma olanağı bulduk. Gerek en üst düzeydeki Macar yetkililerin gerek Macar akademisyenler ve bilim adamlarının gerek ise Macar halkının mütevazı temsilcilerinin Türkiye ve Türklere karşı dostane ve çok samimi duygularla dolu olduklarını gördük.

Türklerin de Macarlara karşı tarihin derinliklerinden kaynaklanan geleneksel bir sevgi ve saygı besledikleri, hatta Macarları kardeş saydıkları bilinmektedir.

Bu nedenledir ki, birbirimizi çok daha iyi tanımak, ilişkilerimizi her alanda hızla geliştirmek gerektiği sonucuna vardık ve çalışmalarımızı bu hedef doğrultusunda Macar muhataplarımızın da desteğiyle yoğunlaştırdık. Büyükelçilik binasını Buda Kalesi'nden Andrássy út, 123 adresine taşındık. Böylece kendi mülkiyetimizdeki bu yeni binada Konsolosluk, Askeri Ataşelik ve Ticaret Müşavirliğimiz ile daha mükemmel bir hizmet verme olanağına kavuştuk. Göreve başladıktan hemen sonra Macaristan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 75. yıldönümü kutlamalarına katılmak üzere Türkiye'ye gitti. 2000 yılı Mayıs ayında, 16 yıl gibi uzun bir dönemden sonra, Macaristan Başbakanı Türkiye'yi ziyaret etti. Macaristan Dışişleri Bakanı 8 yıl aradan sonra Ocak 2001'de Ankara'ya resmi ziyarette bulundu. Türk Genelkurmay Başkanı ve Dışişleri Bakanı üçer kez Macaristan'a gelerek resmi temaslar yaptılar. 4 yıl boyunca 20 dolayında Türk ve Macar Bakan karşılıklı ziyaretler yaparak ilişkilerimizin gelişmesine katkılarda bulundular. Türkiye'nin de desteğiyle Macaristan 1999'da NATO'ya üye oldu. 2000 yılında Macar Devletin kuruluşunun bininci yıldönümü kutlamalarına Macar Başbakanının daveti üzerine Türk Genelkurmay Başkanlığının 70 kişilik Mehteran Bölüğü katıldı. Ticaret hacmimiz son 10 yılda 3 misli artarak 400 milyon Dolara yaklaştı. Son 4 yıllık dönem içinde kültürel alanda Türkiye'den ve Macaristan'daki vatandaşlarımızdan sağladığımız kaynaklarla gerçekten çok sayıda ve önemli etkinlikler gerçekleştirdik. Bunların başlıcalarını burada hatırlatmak istiyorum:

– I. Dünya Savaşı Galiçya Cephesinde hayatlarını kaybetmiş olan 480 şehidimizin yattığı Budapeste'deki şehitliğimizi onardık.

– Gül Baba Türbesinin eksikliklerini giderdik ve iklim şartları nedeniyle meydana gelen yıpranmaları onardık.

– Zigetvar'daki Türk–Macar Dostluk Parkı'nı ışıklandırdık.

– Buda Kalesinin yamacındaki 12 kavuklu Osmanlı mezar taşlarını demir parmaklık içine aldık.

– Macar Devleti'nin kuruluşunun bininci yıldönümü vesilesiyle Szombathely'deki Béla Bartók Konservatuvarı Salonuna Adnan Saygun ve Béla Bartók büstlerini koyduk.

– 1944. március 19-én a magyar miniszterelnök Kállay Miklós a megszálló német csapatok elől a török nagykövet, Şevket Fuat Keçeci meghívására az akkori Török Követség épületébe menekült. Felkutatott ezt az épületet, amely ma az Európa Tanács Ifjúsági Központjának ad otthont, s elöcsarnokába egy emléktáblát helyeztünk el.

– Az egri vár múzeumának két janicsár figurát és Egerrel kapcsolatos miniatúrákat ajándékoztunk. A múzeum igazgatója Dr. Petercsák Tivadar úr segítségével egy táblát helyeztünk el, mely arra emlékeztet, hogy Thököly Imre, Rákóczi Ferenc fejedelem, Kossuth Lajos és Kállay Miklós miniszterelnök a törököktől kapott menedéket.

– A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában megkezdtek a több mint 900 darab kézirat katalógizálását, melyek legnépszerűbbike 14. századi.

– Nagykövetségünk árverést rendezett a rezidencián az Iparművészeti Múzeum javára.

– A klasszikus zene területén világhírre szert tett művészünk, Gülsin Onayt és Şefika Kutluer hangversenyek tartására hívtuk meg. Nagy élvezettel hallgattuk a sikeres karmesterünk, Alpaslan Ertüngen által vezényelt koncerteket. Több más fiatal tehetségnek is segítségét nyújtottunk hangverseny rendezéséhez, mint például Devlet Devrim Öztas, Çiğdem Erken és Selva Erdener.

– Kobzos Kiss Tamás és Erdal Şalikoğlu török-magyar népzenei koncertjeit támogattuk, Aşık Veysel CD-jét kiadtuk. Az Arasinda együttes török zenei CD-jébe is besegítettünk.

– Megnyitottuk Mehmet Özel, Monat Balkan, Sevim Tunçbilek képi-állítáit, az Észak Ciprusi Török Köztársaság elnöke, Rauf Denktaş fotókiállítását, valamint más kiállításokat is szerveztünk a török kézművesség, a márványpapírfestés és az oszmán-török könnyű fegyverzet témakörében is.

– Török filmheteket rendeztünk, s segédkeztünk a Sezgin Türk filmrendezőnő által készített, a török-magyar kapcsolatokat bemutató „Zsebben sok kicsi alma van” című film létrehozásában.

– Megjelentetjük a Köprü – Hid című lapot, mellyel testvért kapott a Török Füzetek.

– Konferenciát rendeztünk különböző témakörökben, mint például a török külpolitika, az örmény terror vagy Nâzım Hikmet.

– Számos könyvet adtunk ki magyarul. Például Kerekesházy József: „Az igazi Kemál”, Dr. Erődi Béla: „Csok Jász! A török küldöttség látogatásának emlék-könyve”, a Bilal N. Şimşir nyugdíjas nagykövét által írt „Örmény terrorizmus az elmúlt évszázadból (1878–1999)” című könyvet, a 2001. október 17-én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban megrendezett tudományos konferencia és kiállítás alkalmából kiadott „Félhold és kereszt” című kötet, Turan Oflazoglu Tasnádi Edit által lefordított „Csodálatos Szulejmán” című színpadi műve, Kakuk Zsuzsa turkológus professzor „Kossuth Lajos törökországi napjai” című munkája, de támogattuk még Gerelyes Ibolya és Kovács Gyöngyi magyarországi török régészeti kutatásokkal kapcsolatos „Hódoltsági régészeti kutatások” című könyvét, valamint angolra lefordítottuk Raj Tamás – Vasadi Péter „Zsidó élet a török Budán” című könyvét. Kiemelten szeretném még megemlíteni az „Idő a Rodostói Rákóczi Házból” című ismertetőt is.

– Budapesti szolgálatom kezdetekor már működött az 1989-ben alakult Magyar-Török Baráti Társaság és az 1997-ben létrehozott Magyar-Török Üzletemberek Egyesülete. Ezen kívül hívtuk életre a Török-Magyar Kereskedelmi Kamarát, a Török-Magyar Diákok Egyesületét, valamint a Török-Magyar Nők Egyesületét. A diákok egyesületének központot is nyitottunk. Mindezeket a tevékenységeket egy olyan nehéz időszakban sikerült megvalósítani, amikor Törökországot két nagy földrengés ráta meg és két súlyos gazdasági krízisen ment keresztül.

Am ezek többségét nem tudtuk volna megvalósítani, ha nem kapunk segítséget a nagykövetség munkatársaitól, az egyesületektől, főleg a Magyar-Török Baráti Társaságtól, illetve ha nem támogat böközően a Volksbank és az Ege Keramik, valamint más Budapesti müködő török cégek. Feleségem és én köszönetet szeretnék mondani munkatársainak, az egyesületek és a cégek vezetőinek és minden tagjának.

Felejtethetlen élményekkel távozom Magyarországról, és csak az vigasztal, hogy számtalan valóban igaz barátra leltem. Biztos vagyok benne, hogy ezek a barátságok életünk végéig tartani fognak. A híres költő Nâzım Hikmet „Magyar föld” című versével szeretnék búcsút mondani:

„Élj boldogul,
Kívánok dús magvat kalászaiddnak.
Állataidnak kövér legelőt.
Acélodnak erőt.
S boldogságot minden lakosaidnak.”

✍ Ender Arat nagykövét

(Búzás Lillyan fordítása; Nâzım Hikmet versét Somlyó György műfordításának felhasználásával idéztük – a szerk.)

– Törökkoppány-i kasabájának mezeján kocman bir Gül Bab heykeli diktik.

– Macarların ve Türklerin ortak kahramanı General György Kmetz – İsmail Paşa'nın büstünü İstanbul Harbiye'deki Askeri müzeye koyduk.

– 19. Mart 1944 tarihinde Macaristan Başbakanı Miklós Kállay'ın Alman Nazi Ordusu Budapeşte'yi işgal edince Türk Elçisi Şevket Fuat Keçeci'nin daveti üzerine sığındığı o zamanki Türk Elçilik binasının buldukları bugün Avrupa Konseyi Gençlik Merkezi olarak kullanılan binanın fuayesine bir hatıra plaketi koyduk.

– Eger Kalesi Müzesi'ne iki Yeniçeri maketi ve Eger ile ilgili minyatür örneklerini armağan ettik. Müze Müdürü Dr. Petercsák Tivadar'ın yardımıyla, Imre Thököly, Prens Rákóczi, Lajos Kossuth ve Başbakan Miklós Kállay'ın Türklere sığındıklarını hatırlatan bir açıklama tabelası koyduk.

– Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesindeki 14. yy. ve sonrasından kalma 900'ü aşan Türkçe el yazmalarını kataloglama çalışmalarını başlattık.

– Budapeşte Tatbiki Sanatlar Müzesine yardım toplamak amacıyla Büyükelçiliğimiz konutunda bir müzayede düzenledik.

– Dünyaca tanınmış Klasik Müzik Sanatçılarımız Gülsin Onay'ı, Şefika Kutluer'i davet ederek konserler düzenledik. Başarılı Orkestra Şefimiz Alpaslan Ertüngen'in konserlerini zevkle izledik. Devlet Devrim Öztas, Çiğdem Erken ve Selva Erdener gibi genç yeteneklerimizin konserlerine yardımcı olduk.

– Tamás Kobzos Kiss – Erdal Şalikoğlu'nun Türk-Macar halk müziği konserlerini destekledik, Aşık Veysel CD'lerini çıkarttık. Arasında grubunun Türk Müziği CD'sine katkıda bulunduk.

– Mehmet Özel, Monat Balkan, Sevim Tunçbilek resim sergilerini, KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş'ın fotoğraf sergisini, ayrıca Türk el sanatları, Ebru sanatı ve Osmanlı hafif silahları sergilerini açtık.

– Türk filmleri haftaları düzenledik. Yönetmen Sezgin Türk'ün çevirdiği Türk-Macar ilişkileri konulu „Cebimde Çok Küçük Elma Var” adlı filmin gerçekleştirilmesine yardımcı olduk.

– Köprü-Hid dergisini çıkartmaya başlayarak Török Füzetek'e bir kardeş getirdik.

– Türk Dış Politikası, Ermeni Terörü, Nâzım Hikmet gibi çeşitli konularda konferanslar yaptık.

– Birçok Macarca kitap yayımladık. Bu kitaplar arasında; Kerekesházy József'in „Atatürk, Gerçek Kemal”, Dr. Erődi Béla'nın „Çok Yaş! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı”, Emekli Büyükelçi Bilal N. Şimşir'in „Son Yüzyıldaki Ermeni Terörü (1878–1999)”, 17 Ekim 2001 tarihinde Başkent Szabó Ervin Kütüphanesinde düzenlediğimiz bilimsel konferans ve serginin „Hilal ve Haç” adlı kitabını, Edit Tasnadi'nin, tercüme ettiği Turan Oflazoglu'nun „Muhteşem Süleyman” adlı tiyatro eserini, Turkológ Zsuzsa Kakuk'un „Lajos Kossuth'un Türkiye Günleri,” kitabını, ayrıca katkılarda bulunduğumuz Ibolya Gerelyes – Gyöngyi Kovács'nin Macaristan'daki Türk arkeoloji eserlerine ilişkin „Egemenliğin Arkeolojik Araştırması” kitabını, Tamás Raj – Peter Vasadi'nin „Türk Buda'da Musevi Yaşamı” adlı kitabın İngilizcesini ve „Tekirdağ Rákóczi Evi'nde Zaman” adlı kitapçığı özellikle belirtmek istiyorum.

– Budapeşte'de göreve başladığımızda 1989'da kurulmuş olan Macar-Türk Dostluk Demeği ve 1997'de kurulmuş olan Türk-Macar İşadamları Demeği bulunmaktaydı. Bunlara ilaveten Türk-Macar Ticaret Odasını, Türk-Macar Öğrenci Demeğini ve Macar-Türk Kadınlar Demeğini kurduk. Öğrenci Demeği için bir de lokal açtık. Tüm bu etkinlikleri, Türkiye'de iki büyük depremin ve iki önemli ekonomik krizin meydana geldiği sıkıntılı bir dönemde gerçekleştirmeyi başardık.

Büyükelçilikteki değerli mesai arkadaşlarımızın yanı sıra, derneklerimizin, özellikle de Macar-Türk Dostluk Demeği'nin yardımları ve başta Volksbank ve Ege Keramik olmak üzere Budapeşte'deki çeşitli Türk firmalarının cömert maddi katkıları olmasaydı bu etkinliklerin çoğunu gerçekleştiremezdik. Eşim ve ben mesai arkadaşlarımıza, derneklerimizin ve firmalarımızın yöneticilerine ve tüm mensuplarına teşekkürü bir borç biliyoruz.

Unutulmaz anılarla Macaristan'dan ayrılırken tek tesellimiz sayısız gerçek dostlar edinmiş olmamızdır. Bu dostluklarımızın ömrümüzün sonuna kadar süreceğinden eminiz. Büyük şair Nâzım Hikmet'in „Macar Toprağı” şiirinin şu dizeleriyle veda etmek isteriz.

Hoşçakal, Başaklarına tane, Hayvanlarına besi, Çeliğine kuvvet İnsanlarına bahtıyarlık dilerim.

✍ Ender Arat Büyükelçi

Kralovánszky Alán jeles középkori régészünk emlékére

A zsitvatoroki békeszerződés különös jelenete

Az oszmán krónikások Isztambulban, Bécsben és Dublinban őrzött török és perzsa nyelvű munkái is hódoltságunk nélkülözhetetlen történelmi forrásai közé tartoznak. A 16. századi kézirat-kötetekben ugyanis a hazánk számára sorsdöntő eseményeket a hódítók sajátos beállításában, „török szemmel” ismerhetjük meg. A meszerien kalligrafált szöveg értékét magas színvonalú illusztrációk emelik. E színpompás miniaturák a legjelesebb festők, többnyire szultáni műtermi művészközösségek alkotásai.

A krónikások általában az uralkodó, ritkábban a nagyvezér parancsára örökítették meg a dicsőséges hadjáratokat. Tetteik dicsőségét a miniátorok pompás illusztrációikkal igyekeztek öregbíteni. E cél érdekében mind a szövegben, mind a hozzátartozó miniaturákon a történelmi hűség többnyire háttérbe marad.

Nem is lehet tehát meglepő, hogy az oszmán krónikák illusztrációikkal a hazánk elleni oszmán hadjáratok sikeres, ugyanakkor számunkra eredménytelen, nem egyszer gyászos eseményeit örökítik meg. Az 1526-os mohácsi tragédiánknak pl. három káprázatos török ábrázolási változata is ismeretes.

A török krónikák miniátorai számos más érdekes történelmi jelenetet is gazdag színekkel örökítettek meg. Az ábrázolások sorában a történelmi Magyarország déli határait korán fenyegető nikápolyi csata (1396) és egy Hunyadi-jelenet a legkorábbi események. Utóbbi képzeletbeli jelenet, a sok kudarcot elszenvedett II. Murád (1421–1451) „bosszúja”, be nem teljesült vágyálma. Trónusán ülve pallosával Hunyadi János sisakját szeli ketté; a kép előterében nagy nemzeti hősünk fekszik páncél öltözetében – levágott fejjel. Számos egyenetlen művészi értékű ábrázolás kapcsolódik az 1526., 1529., 1541., 1543., 1551–1552., 1566., valamint az 1596. évi török hadjáratokhoz.

Hazánk történelme tehát – mint láthattuk – élénken foglalkoztatta a török krónikákat. Illusztrálásuk török, perzsa, nyugati és magyar művészekből alakult, a szultán által létrehívott festőműteremben karakterisztikus műveltségen nyugvó művészetet hozott létre. Ezen alkotókörösség működésének Buda, Esztergom, Tata, Tóváros, Székesfehérvár, Szigetvár, Gyula, Temesvár, Becse, Lippa, Csanád, Becserek, Szabács, Nándorfehérvár számos szemléletes, színpompás ábrázolási változatát köszönjük. Igaz, az események leírásához hasonlóan, képes megjelenítésük sem valós, a város- és várábrázolások helytörténetileg többnyire nem helytállóak.

Történelmünk török és perzsa nyelvű oszmán-török krónikái nem maradtak hiánytalanul ránk. A pompás kötetek a szultáni gyűjtemény mellett eredetileg különböző kisebb-nagyobb könyvtárak, sőt egyes dzsámik könyvanyagát gazdagították. A nemzetközi kutatás nagy hasznára, néhány évtizeddel ezelőtt a krónikák túlnyomó része (mintegy 13 000 kötet) a Topkapu Szeráj könyvtárlományába került. Mindeközben országszerte más török gyűjtemények is őriznek napjainkig színvonalas kézirat-köteteket.

Természetesen igen sok magyar tárgyú történelmi eseményt nem tartottak krónika-ábrázolásra érdemesnek. Ezeket nyugati rézmetszetek részben pótolják. Vannak azonban olyanok is, amelyeket nyugati ábrázolásról sem ismerhetünk.

Közgyűjteményeink legkiválóbb szakemberei kitűnő kvalitásérzékkel rendelkeztek. Ennek adta ékes példáját Végvári Lajos professzor úr, aki 1979-ben magángyűjtőtől tetszetős miniaturát vásárolt a miskolci Herman Ottó Múzeumnak (leltári száma: Műv. tört. gy. 79. 13. – ld. alább).

Nem állapítható meg, hogy a pergamenre festett 180x122 mm méretű érdekes kompozíció milyen történelmi keretben, milyen más miniaturák társaságában, kinek a tanulmányát illusztrálhatta. Így tehát nagy körültekintéssel is csak hiányosan értelmezhető és értékelhető.

Jellegetességei alapján semmiképpen sem tekinthetjük török kompozíciónak: valamelyik krónikából kivágott miniaturának.

Az érdekes kis festmény hátoldalának régies, nehezen olvasható német szövege korlátozott mértékben ad tárgyról eligazítást. „Wie die Römisch-Kayserlichen legati von dem Türkischen Kayser Zu Gomorra an der Donaw gelegen empfangen vnd schutz und schirm auffgenommen

worden". Szabad fordításban: „A Duna melletti Komáromnál így fogadta, vette védelmébe és oltalmába a római-császári követeket a török császár”.

A miniatúra tehát kétséget kizáróan a zsitvatoroki békehez (1606) szorosan kapcsolódó jelentet örökít meg. Mollay Károly professzor úr véleménye szerint a kéziratos szöveg a 17. század végéről, 18. század elejéről származhat.

A vizsgált krónikaillusztráció felső széle Komárom várával, hegyes-völgyes tájbrázolásával, nyugati lovas-kocsijával, jobb sarkában zsúfolt természetábrázolásával – hasonlóan több 16. századi oszmán-török kódexillusztráció részlethez – kétségtelenül későközépkori táblaképeink mély hatását idézi. A kis erdő számos turbános, felfegyverzett szpáhit és janicsárt rejt. E nagyobb alakulat alatt állig felfegyverzett janicsárok kisebb csoportjával találkozhatunk.

A kompozíció érdemi mondanivalóját magát a miniatúrát uraló, tagolt partvidékű öböl északi partjának képsorában vélem felismerni. Török és császári katonák, tisztek baráti közeledése, meleg kézszorítása, gazdag lakoma mellett két magyar lovas tárogatón, két török lovas pedig zumán szolgáltatja az alkalomnak megfelelő vidám zenét. Bizalmas, baráti közvetlenségről tanúskodnak a felsorolt jelenetek. Az öböl jobb partján álló kocsi mellett is békés, baráti jelenet figyelhető meg. Az öbölbe erősen tagolt partjával erdős földnyelv nyúlik be, annak északi partján kikötött hat hajójukat a törökök elhagyták és nyugati katonák őrizetére bízták.

A félszigettől délre az öbölrészt hat nyugati hajó tölti ki, tisztek vezetésével zsúfolt legénységgel. A legnagyobb hajó fedélzetének háttérében két katona zászlódiszes harsonát fúj. A nagy hajó utasainak üdvözlésére három császári tiszt érkezett kocsiján a partra. Az egyik távolabbról jövő kisebb hajóhoz hasonlóan, a fedélzetesnek az útirányát, kikötésének meghatározott pontját nyíllal jelölték a víztükroin. A déli parton – tatján egy nagy, oldalán öt kisebb zászlóssorral – vezérhajó köt ki, amelyet hat császári tiszt mögött díszes turbános, kaftános, buzogányos török követ, nyilván a küldöttség vezetője fogad.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nyugati és török tisztek, katonák szinte egymással teljesen megegyező számú és jellegükben szinte azonos hajón érkeztek. Azonos lehetett a katonai kíséret száma is. Mindebben a paritás elvét vélhetjük felfedezni.

A 17. századi oszmán-török hadihajók kivétel nélkül vitorlával, evezőkkel voltak ellátva. Vitorláik és evezőik száma szerint: a fedélzetes nagyobb hajót kalyonnak nevezték. A többi hajófajták – nagyság szerint: kadirga, kalita, firahate, valamint cekdiri. A csónakot a törökök sandalnak nevezték. Ábrázolt hajók között legfeljebb kadirga fordulhat elő a sandalok mellett.

A képen a török és nyugati hajók megtévesztésig hasonlóan egymáshoz. Ezen az alapon is megkérdőjelezhető, hogy a miniatúra szemtanúja volt-e az ábrázolt jelenetnek. Hibáival és kérdőjeleivel együtt a zsitvatoroki békekötés egyetlen ismert ábrázolása különös érdeklődésünkre tarthat számot művelődéstörténetünk szempontjából.

✍ Fehér Géza

Hírek

A Magyar Köztársaság elnöke a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje (polgári tagozat) kitüntetés adományozta a Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztése érdekében végzett tevékenysége elismeréseként Öexcellenciája Ender Aratnak, a Török Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövetének.

A hazájába visszatért nagykövetnek társaságunk nevében ezúton is sok szeretettel gratulálunk.

Öexcellenciája Ender Aratot – hazatérése előtt – társaságunk tiszteleti taggá választotta.

* * *

Társaságunk tisztségviselőinek határozott időre szóló megbízatása lejárt, ezért az éves rendes taggyűlése gondoskodni kellett a tisztújításról. A taggyűlés tisztségviselők személyéről a következők szerint döntött:

– az elnökség tagjai: dr. Dávid Géza, dr. F. Tóth Tibor, dr. Fodor Pál, Gál Tímea, Puskás László, dr. Szmilky Györgyi, Tasnádi Edit, dr. Vásáry István és Visóczki Istvánné;

– az ellenőrző bizottság tagjai: Barsi Hajna, Kics Valéria és Mináry Pálné.

Az alapszabálynak megfelelően az elnökség tagja választják meg maguk közül a vezetőséget. Ez még taggyűlés keretében megtörtént. Az elnökség ezúton is tájékoztatja a tagságot, hogy a vezetőséget a következők szerint választotta meg: a társaság

– elnöke: dr. Dávid Géza

– alelnöke: dr. F. Tóth Tibor

– főtitkára: Tasnádi Edit

– gazdasági titkára: Visóczki Istvánné.

A társaság tiszteletbeli elnöke: dr. Fehér Géza.

* * *

A 2002. június 27-i, 4768. számú török törvény március 18-át a „Mártírokra Emlékezés Napjává” nyilvánította. Ebből az alkalomból március 17-én tiszteletadó koszorúzá volt a budapesti Rákoskeresztúri Újköztemetőben nyugvó török hősök parcellájában. Ünnepi beszédet mondott Gülhan Ulutekin, a Török Köztársaság budapesti ügyvivője, majd ezt követően elhelyezte az emlékezés koszorúját. Koszorút helyeztek el még az emlékműnél Magyarországo élő törökök, illetve társaságunk nevében Tasnádi Edit főtitkár és tagtársunk, Hazai György professzor.

A Török Füzetek ezen számában a magyar világörökség helyszíneit török nyelven bemutató színes oldalak nem valósulhattak volna meg a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium támogatása nélkül.

A fotók egy része a Magyar Turizmus Rt. Archívumából származik.

Beszélgetés Vásáry István turkológus egyetemi tanár-nagykövettel

– Ön szakmai életútja során eddig két fontos tevékenységet művelt felváltva. Az egyik az egyetemi oktatás, a másik pedig a diplomácia. Most ismét diplomata: rendkívüli és meghatalmazott nagykövet az Iráni Iszlám Köztársaság fővárosában, Teheránban. Háromévi nagyköveti munka után, hogy érzi magát? Nem hiányzik az egyetemi katedra?

Köszönöm a kérdést, jól vagyok. Eddig teendőim annyira lekötöttek, hogy nem igazán éreztem az egyetem hiányát, de most a negyedik évben, mikor a végleges hazatérésem ideje közeleg, egyre gyakrabban gondolkodom, s megvallom bizonyos jóleső érzéssel, az *alma mater*-ra, az ELTE BTK Török Filológiai Tanszékére, ahol 2003. őszétől fogok ismét oktatni. De hadd térjek vissza, egy megjegyzés erejéig, a kérdés első részében megfogalmazottakra. Vagyis, hogy szakmai életutamban két fontos tevékenységet, az egyetemi oktatást és a diplomáciát műveltem felváltva. Ez egészében véve igaz, mégis kiegészítésre szorul. Gimnazista korom óta tudósnak készültem, akinek eszébe sem jutott, hogy a politikához vagy diplomáciához köze lehet egyszer. Én azt a politikai rendszert és világot, amelyben 1948-tól 1989-ig kényszerült a magyar nép élni, kevésre becsültem, mindig kívül állónak éreztem magam. Családi hátterem, neveltetésem, egész habitusom idegen volt attól a világtól. Magánemberi, családi és baráti kapcsolatokon kívül a tudományban találtam meg azt a menedéket, amely az életet elviselhetővé és széppé is tudta varázsolni. 1990 júniusában, nem sokkal az első szabad választások útján hatalomra került magyar kormányának megalakulása után vetődött fel diplomáciai szerepvállalásom, amelyet, Törökországról lévén szó, amelyhez szakmailag és emberileg is erős szálak fűztek és fűznek, örömmel elvállaltam. Ennek az első vállalásnak lett az eredménye törökországi öt évem, melyből egy évet Isztambulban főkonzulként, majd négy évet Ankarában nagykövetként töltöttem. 1995-ös hazatértem után ott folytattam, ahol 1990-ben abbahagytam, az egyetemi Török Tanszéken. 1996-ban kineveztek egyetemi tanárnak, 1998-ban tanszékvezető lettem, s meg sem fordult a fejemben, hogy a külügyi szolgálatba visszatérjek. 1999 tavaszán ért a Külügyminisztérium újabb váratlan és megtisztelő felkérése, hogy nem vállalnám-e az ősszel megüresedő teheráni nagyköveti posztot. Rövid vívódás után ígent mondtam, mivel a megtiszteltetésen és a diplomáciai munka új kihívásán kívül kétségtelenül vonzott, hogy turkológusként megismerhetem azt az iráni világot is, mely évezredek során erős kölcsönhatásban állt a török világgal.

– A kétoldalú diplomáciai kapcsolatokban milyen területeken lehet beszámolni jelentősebb eredményről? Hogyan értékeli törökországi és iráni tapasztalatait? Mik a hasonlóságok és mik a különbségek?

Ami az első kérdést illeti, hadd szögezzem le, hogy egy diplomata és egy tudós tevékenységének értékelése egészen más szempontok szerint történik. Egy tudós helyét a létrehozott művei (cikkei, könyvei) és tudományos-oktatói tevékenysége alapján elég pontosan meg lehet határozni. Egy tudós kiválóságának csak saját szellemi és egyéb korlátai szabhatnak határt. Ezzel szemben a diplomata munkája rendkívül behatárolt, s csak adott politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és személyi feltételeken belül értékelhető munkája. Magyarán szólva, ha két ország bilaterális kapcsolatrendszerre kiterjedt, jó, széles körű bizalom alapján, a diplomata ezt könnyebb tovább építeni, fejleszteni. Ezzel szemben egy alacsonyabb szintű bilaterális együttműködés

szintjéről mindig nehezebb feljebb jutni. Mindezt azért említem, mivel részben választ ad a kérdésére. Törökországban rendkívül erős népi szimpátia él a magyarok iránt (ki ne tudná, aki járt ott), s ez az érzés országunk és népünk irányában még a szovjet éra évtizedeiben sem szűnt meg. 1990 után jó volt kapcsolatainkat erre a szimpátiára építve, de immár igen konkrét politikai, gazdasági és kulturális tervek irányában fejleszteni. Törökországgal azóta egy politikai-katonai szövetségi rendszerben vagyunk a NATO révén, s céljaink is közelebb kerültek az Európai Unióhoz való csatlakozásban. Tehát az értékrendünkben és politikai érdekeinkben levő sok közös vonás megkönnyítette az együttműködést. Iránnal kapcsolatban más a magyar diplomata feladata és lehetősége. Irán alkotmányában deklarálta az iszlám értékrendjén alapuló teokratikus állam, vallási demokrácia, ahogyan Khatami elnök szereti az iráni rendszert nevezni, míg hazánk szekuláris köztársaság, mely a liberális demokrácia alapelveit vallja magáénak. Irán kultúra szemléletében is elsősorban az iszlám kultúrára fekteti a súlyt, az egyéb, nem-islám kultúrák iránt kisebb érdeklődést mutat. Ilyen feltételek mellett a kétoldalú kapcsolatrendszerben a kis lépések is jelentősek. Fontosnak tartom, hogy a külügyminisztériumok között rendszeres és korrekt kapcsolat áll fenn, évente helyettes államtitkári szintű konzultációt tartunk és 2001 áprilisában, tíz év után először, magyar külügyminiszter hivatalos látogatást tett Teheránban. A gazdasági kapcsolataink is lassan, de növekvő tendenciát mutatnak. Ezek kétségtelenül eredmények. A kulturális kapcsolatokban, amely terület igazán szívügyem lenne, kisebb eredmények, rendezvények és kísérletek voltak, de itt áttörést nem sikerült elérni. Egymás kultúrája iránt kölcsönösen nincs elegendő érdeklődés a két országban, leginkább itt van tennivaló a jó értelemben vett felvilágosító és propagandamunkában.

– A szomszédos törökországi török és a perzsa kultúra között milyen kölcsönhatások állapíthatók meg, beszélne-e erről?

Szívesen beszélek, de vissza kell fognom magam, mivel ez olyan hatalmas téma, hogy napokig lehetne róla csevegnünk. Tág értelemben az iráni és török kölcsönhatások évezredeket ölelnek fel, erről most nem szólnék. Azonban a perzsák és az oguz törökök (a mai törökök, azeriek és türkmének tartoznak ide) kapcsolatai is jó ezer évre mennek vissza. A szeldzsukok a 11. században hódították meg Iránt, s uralkodtak mintegy kétszáz évig. Irán szeldzsuk korszaka az ország kulturális történetének legfényesebb lapjai közé tartozik. Ekkor élt Omár Hajjám, Baba Táhir és más nagyszerű költők egész csapata, és az építészet is utolérhetetlen magasságokba szárnyalt. A Közép-Ázsiából jött török hódítokat, a szeldzsukokat megigézte a perzsa kultúra, melynek bőkezű mecénásává váltak. A katonai hódítokat kulturálisan a perzsák hódították meg. Valami hasonló történt, mint mikor Róma meghódította a görögöket, akik kulturálisan a latin kultúrát ejtették foglyul. A 13. század közepétől majdnem egy évszázadig a Dzsingiszida mongol eredetű ilkanok ültek Perzsia trónján, akik uralma alatt szintén sok török eredetű törzs települt be Iránba. Folytathatnánk a sort a következő évszázadok török hódítóival és betelepülőivel, most csak említsük Timur Lenket, a közép-ázsiai hódító hadvezért és a türkmén eredetű Ak-kojunlu és Kara-kojunlu dinasztiákat, melyek a történeti Irán, Irak és Anatólia egy-egy részén uralkodtak. De a 16–17. századi Szafavida korszakban és utána is szakadatlan volt a török

kök és irániak érintkezése és kölcsönhatása. Erről a több mint ezer éves kapcsolatról tanúskodik mindkét nyelvben a másiktól átvett jövevényszavak garmadája, a török nyelv perzsa eredetű és a perzsa nyelv török eredetű szavaira gondolok. Az utóbbi méreteiről némi fogalmat alkothatunk, ha rátekintünk Gerhard Doerfer német tudós négy vaskos kötetből álló monográfiájára, melyben az újperzsa nyelv mongol és török nyelvi elemeit tárgyalja (nota bene: a török szavak három kötetet foglalnak el!). A klasszikus török irodalom, az ún. diván-irodalom nem képzelhető el a perzsa irodalom nélkül, szinte minden eszményét (elsősorban az iszlám szufizmust) és formáját a perzsa irodalomból vette át és fejlesztette tovább ...

– *Iránban szép számmal élnek ma is törökök, ezek mennyire őrizték meg nyelvi és kulturális hagyományait?*

Igen, pont ezzel akartam befejezni a török-iráni kölcsönhatásokról szóló pár gondolatomat. Ugyanis végül, de nem utolsósorban a ma Irán területén élő számos török nemzetiség megléte a legkésebb tanúbizonysága az évezredes perzsa-török szimbiózisnak. Hozzávetőleg 12 millió azeri török él Iránban (számuk talán még ennél is magasabb, mindenesetre több azeri él Iránban, mint a Szovjetunió felbomlása után létrejött Azerbajdzsán Köztársaságban!), központjuk Tebriz nagyvárosa, mely az egykori selyemút jelentős állomása volt és hosszú ideig, a 13–15. században, fővárosként működött. Körülbelül 1 millióra tehető a türkmének száma, akik az ország ÉK-i részén Gorgán tartományban élnek, nem messze a türkmén-iráni határtól. Érdekes, hogy Iránban született és van eltemetve a legnagyobb türkmén költő, a türkmének Petőfije, a 18. században élt népi bárd, Mahdumkuli. Végül a törzsek között is sok török nyelvű van, pl. a déli Farsz tartományban Siráz városától délre él mintegy félmillió káskái török, akik színes népviseletükről és gyönyörű törzsi szőnyegeikről ismertek Európában is. De említhetném még az ismertebb török törzsek között a sahszeveneket vagy az afsárokat is, mindezek különböző oguz-török nyelvjárásokat beszélnek. De talán mindegyik közül legérdekesebb a haladzsok pár tízezer fős csoportja, akik Közép-Iránban élnek mintegy 130 kilométerre Teherántól délre, és akik a török nyelvnek egy teljesen sajátos, archaikus változatát beszélik. Iránban még nagyon sok kisebb török nyelvi sziget van, melyek nyelve és népi kultúrája egyáltalán nincs feltárva és leírva. Ezek még sok meglepetést tartogathatnak a turkológus nyelvész és néprajzos számára. A tudományos feltárás sürgető, mert a TV és a modern tömegkultúra ezeket a kis nyelvi csoportokat hamarosan el fogja tüntetni Irán térképéről, míg az azeri-törökök és türkmének millióit természetesen ez a veszély nem fenyegeti. Az azeriek a tökéletes kétnyelvűség állapotában vannak, bármelyik pillanatban átváltanak egyikről a másik nyelvre. Török anyanyelvüket otthoni és egymás közti érintkezésre használják, míg hivatalosan és az oktatásban csak a perzsa nyelv van forgalomban. Úgy is mondhatnánk, hogy frott nyelvként csak a perzsát használják, míg beszélt nyelvként török anyanyelvüket.

– *A magyar és nemzetközi tudományosság berkeiben ismert és elismert turkológus, sokat foglalkozott a magyar őstörténettel, annak belső-ázsiai és török vonatkozásaival. Nemrégien angol nyelven írt monográfiát a kunoknak és a tatároknak az oszmánok előtti 13–14. századi Balkánon játszott történeti szerepéről. A felelősségteljes nagyköveti munka mellett tud-e időt szakítani a tudományos munkára?*

Igyekeztem és most is igyekszem így tenni. Természetesen a hivatali munkám és a hely adta lehetőségekhez képest. Magyarán szólva nem tudok napokra elvonulni (legfeljebb egy-

egy nagy ünnepkor) és a saját dolgaival foglalkozni, de anyaggyűjtésre és kisebb lélegzetű cikkek megírására van lehetőség. Elsősorban azt a páratlan alkalmat szeretném kihasználni, hogy Iránban olyan szakirodalomhoz jutok hozzá, mely legtöbb esetben magyar közönyvtárakban sincs meg. Főleg az engem érdeklő 13–15. századi belső-ázsiai török és mongol történelemre vonatkozó perzsa nyelvű forrásokat és monográfiákat igyekszem begyűjteni, s hazatértem után, a lehetőség és idő függvényében több téma keretében feldolgozni. Természetesen az is nagy előny Iránban, hogy perzsa nyelvű közegben mozgok, így pár éve még igen szerény aktív perzsa nyelvi tudásomat is megerősíthettem. Persze számomra elsősorban nem a perzsa csevegés a legfontosabb, hanem az írott szövegek minél jobb megértése és olvasása. Van még sok tervem, de ehhez nem elég a jó szándék, hanem idő, egészség és jókedv is szükséges. Ez az, amit itt keleten a perzsáknál és törököknél egyaránt az arab eredetű *insallah* formulával fejeznek ki. Azaz, ha Isten is úgy akarja. Nos, ebben reménykedem, hogy lesz idő és erőm terveim legalább egy részét megvalósítani.

– *Sok sikert kívánunk, várjuk haza és köszönjük a beszélgetést.*

✍ F. Tóth Tibor

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

a Magyar-Török Baráti Társaság emblémája,
logója megtervezésére

Immár tíz éve annak, hogy a Magyar-Török Baráti Társaságot a Fővárosi Bíróság a civilszervezetek sorába hivatalosan is bejegyezte. Ebből az alkalomból vetődött fel, hogy társaságunk részére embléma, logó használatát kellene rendszerezni. Az eddigi javaslatok az elnökség tetszését nem igazán nyerték el, ezért azok megtervezésére nyilvános pályázatot írunk ki.

Az elbírálás során előnyben részesülhetnek azok a pályázók, akik a nemzeti színek, a történelmi és a kulturális hagyományok képi megjelenítésével a legkifejezőbben fogalmazzák meg a két nép barátságára való utalást. Előny továbbá az is, ha a pályázati munka színes és fekete-fehér kivitelben egyaránt dekoratív.

A pályázatot 2003. május 31. napjáig kell eljuttatni a társaság címére: 1062 Budapest, Bajza u. 54. Nemzetek Háza.

A pályázat nyertese díjazásban részesül, illetve a nyertessel a társaság a szerzői jogi szabályok szerint felhasználási szerződést köt.

Budapest, 2003. március

A Magyar-Török Baráti Társaság elnöksége

**Türk Defterleri'nin bu sayısında
Macaristan'daki Dünya Mirası yerleri Türkçe
tanıtan renkli sayfalar Ekonomi ve Ulaştırma
Bakanlığı'nın desteği sayesinde gerçekleşmiştir.
Fotoğrafların bir kısmı Macar Turizm A.Ş.
arşivinden sağlanmıştır**

Macaristan'da Dünya Mirası hatıralar

Bin yıllık Pannonhalma Manastırı ve doğal çevresi

Budapeşte ile Viyana arasında yolun yarısında Tuna kıyısında, tarihî eserleriyle ve aynı şekilde sanayii ile de ünlü Győr kenti bulunuyor. Győr'den güneye doğru ayrılınca, 20 km. kadar uzakta ovanın ortasında bir tepenin üzerinde harika bir yapı grubu dikkatleri çekiveriyor. Burası, Pannonhalma Aziz Benedikten (Sen Benuva) Başrahip manastırındır¹ İki sözcüğü, Pannonhalma ve Aziz Benedikten kavramlarını hemen açıklayalım.

Roma İmparatorluğunun kuzeydoğu sınırı, iyi bir savunma hattı sayılan Tuna boyu idi. Kuzey ve güneyde Tuna nehrinin, batıda ise ilk Alp dağlarının sınırladığı bölgeye Romalılar Pannonia diyorlardı. Sözüünü ettiğimiz 282 m. yükseklikteki tepenin adı da Mons Sacer Pannoniae, yani Pannonia Kutsal Dağı idi. İşte bu tepede Benedikten tarikatının Macaristan'daki ilk manastırı kuruldu ve o zaman buna Pannon Dağı Aziz Marton² Manastırı adı verildi. Pannon Dağı'na ise 19. yüzyıldan itibaren Pannonhalma (Pannonia tepesi) deniyor.

Benedikten tarikatına gelince kurucusu Nursia'lı Aziz Benedikt (480–550 civarında), şehrin gürültüsünden uzaklaşıp inzivaya çekilmiş, hayatını ibadetle geçiren sofu bir kişiydi. Pek çok kimse onu izleyerek kendisine katılınca, cemaat için bir nizamname hazırladı. Bunun şiarı şuydu: „*ora et labora*“, yani „*Dua et ve çalış*“. Bugüne dek korunmuş olan ilk manastırlarını İtalya'da Montecassino tepesinde inşa ettiler. Benedikten tarikatı keşişlerinin sonraları da manastırlarını seve seve tepelere ya da dağlar üzerinde kurmalarının nedeni belki de buradan kaynaklanıyor.

Şimdi, bugünkü muazzam yapı grubu yüzyıllar boyunca nasıl oluştu, kısaca bunu gözden geçirelim. Macarlar 896'da Karpat havzasına, bugünkü Macaristan topraklarına göç ettikten sonra, o zamanlar artık devlet olarak örgütlenmiş batılı komşularını akınlarıyla sık sık tehlikeye sokuyorlardı. Fakat ağır bir yenilgi (Augsburg, 955) üzerine Macar hükümdarı Géza, Macarlar Avrupayla bütünleşmedikleri takdirde kısa zamanda yok olacaklarını açıklıkla gördü. Bu nedenle, daha önce kabile birliği halinde yaşayan halkı bir merkezî iktidara tâbi olmaya zorladı ve kısmen putperest halkı Hristiyan dinine geçirmek, kısmen de onlara tarımcılığı, zanaatkârlığı ve okuma yazmayı öğretmek için ülkeye keşişler davet etti.

İlk kilise ve manastırın kurulması için hükümdar Géza talimat verdi, fakat bunların bittiğini görmeye ömrü

yetmedi. Bu işleri oğlu, Macar devletinin kurucusu ve ilk kralı I. Szent (Aziz) István, 1001 yılında tamamladı. Biz Macar devletinin kuruluşunu, 1000 yılında István'ın krallık tacını giymesine bağlıyoruz. Bu demek ki, Pannonhalma Başrahip Manastırı Macar devletiyle aynı yaştadır ve onun kaderini kara gün dostu gibi her zaman paylaşmıştır.

İlk kilise ve manastır nasıldı, bilmiyoruz. Çünkü bu yapılar 13. yüzyılın başında yangında yok oldular. Bunların yeniden inşaa edilmesini, 1207–1243 yıllarında tarikatın başında bulunan zengin kültürlü Başrahip Oros örgütledi. Oros görmüş geçirmiş bir kişiydi ve Mukaddes Toprak'tan Roma'ya kadar pek çok yeri ve manastırı gezmişti. Buralarda edindiği deneyimlerini yeni kilise ve manastırın inşasında değerlendirdi ve inşaat işlerinin önemli kısmını da kendisi yöneltti. Roma devrinin atriyum'lu yapılarında olduğu gibi Orta Çağ manastırları, aralarında Pannonhalma Manastırı da, ortasında kare şeklinde bir avlu olacak biçimde inşa edildi. Zemin katında, her zaman olduğu gibi, süslü sütünlü galeri (avlu tarafı açık, sütunlu koridor) oluşturulmuştu. Keşişler burada dolaşırken kitap okur, tefekküre dalar, bahçede ise çiçekler, şifalı bitkiler yetiştirirlerdi. Vaktiyle manastırın çeşitli işlevleri olan bölümleri (örneğin ruhanî yöneticilerin toplantı salonu, yatak odaları, ısınma yerleri vb.), her şeyden önce de kilise, sütunlu galeriden açılırdı. Yeni manastır ile buna bağlı, Erken Gotik üslubunda inşa edilen kilise 1224 sonlarında, Kral II. András ve eşinin huzurunda takdis edildi. Yüzyıllar boyunca bir sıra değişiklikten geçen üç nef'li bazilikaya bugün girdiğimizde harika tonozlarını, oymalı sütun başlıklarını hayranlıkla izlerken, Kral András zamanındaki gibi aynı şeyleri görüyoruz ve en fazla kilisenin donatımları değişmiş oluyor. Yeniden inşa ve takviye edilen manastır 1241 yılındaki Moğol istilasına da göğüs gerebildi. Başrahip Oros vasiyetnamesinde „*Bu manastır için Szent István'dan bu yana bütün seleflerimden daha fazlasını yaptım*“ sözlerini yazarken abartmış oluyordu.

Başrahip Oros, dökümantasyonun önemini de anlamış ve manastırın bütün belgelerinin suretini çıkartarak krala tasdik ettirmiş, sonra da bunları kırmızı deri kaplı kapaklar içinde ciltlettirmişti. Bu ünlü Kızıl Kitap (Liber Ruber), Árpád hanedanı kralları³ zamanından kalma tek bu tür koleksiyon olarak, bugün de manastırın arşivinde korunuyor.

Manastırın hayatında Osmanlı fetihleri derin değişikliklere yol açtı. Önce Osmanlılardan bir yağmacı grup 1561'de burasını ele geçirmeye çalıştı, fakat başaramadı. Ne var ki, sürekli tehlike karşısında keşişler 1586'da manastırdan ayrıldılar, değerli kitapları, belgeleri ve eşyaları da beraberlerinde götürerek kuzey bölgesine kaçtılar.

(Devamı 10. sayfada!)

¹ Benedikten tarikatında büyükçe cemaatin önderine Apt, Macarca apát (yani Başrahip) diyorlar. Rahibin oturduğu manastıra da apátşág (yani Başrahip manastırı) deniyor

² Manastırlara genelde saygı ifadesi olarak bir azizin adı verilir. Aziz Marton Pannonia'da doğdu; büyüyünce önce lejyoner, sonra da Tours piskoposu oldu. Yoksullara yardım eden, örnek bir hayat sürdürdü.

³ Macarlar Árpád'ın önderliğinde Karpatlar havzasına, bugünkü Macaristan topraklarına geldiler. Árpád'ın ahfadı olan ilk krallarımıza, Árpád hanedanı kralları diyoruz.

Manastır o sıralarda bir istihkâm haline getirildi ve buraya askerler yerleştirildi. 1594–1598 arasında burası Türklerin elindeydi, keşişler ancak 1639'da buraya tekrar geri döndüler. Fakat 1683'te, Viyana seferine çıkan Kara Mustafa Paşanın askerleri kalenin dış surlarını lâğım ile atınca, son bir kuşatmanın daha cefasını çekmek zorunda kaldılar.

Bununla beraber manastırın kuruluşunun 700. yıldönümünde artık yapılarda genel olarak savaş yaraları giderilmişti; hatta 1722–1768 yıllarında Başrahip'lik yapan Benedek Sajghó barok üslubunda yeni bir ek bölüm inşa ettirerek manastırı büyütmüştü. Bugün de kullanılan, barok üslubunda şahane güzellikteki yemek salonu da bu ek yapının birinci katında kuruldu. Duvarlarını stukolar ve değerli tablolar süslüyor.

Eski yapı 18. yüzyılın sonunda Osmanlı akınlarına kıyasla daha büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Habsburg sarayı, eski binanın yerinde o zamanın zevkine uygun olarak barok üslubunda bir manastır yapı grubu inşa ettirmek istiyordu. Fakat iyi ki bu planları maddî kaynak eksikliğinden gerçekleştiremedi. Hatta, yeni manastır inşa edilmedikten başka, 1786'da imparator, II. Jozeph, hastaların bakımıyla ya da öğretimle uğraşmayan bütün keşiş tarikatlarını dağıttı. O zaman Pannaonhalma 15 yıl boş kaldı ve bu arada birçok değerli sanat eseri yok oldu. Sonra 1802'de imparator I. Franz, 10 okul kurarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmek şartıyla Aziz Benedikt tarikatına yeniden izin verdi ve mülkünü de iade etti.

Manastır yapılarında son önemli değişiklikler 19. yüzyılda yapıldı. Bu arada öğretim faaliyetine yardım amacıyla büyük bir kütüphane kuruldu, sonra da restorasyon çalışmaları sırasında kilisenin batı ucu üzerinde klasik üslupta görkemli bir kule inşa edildi.

Pannaonhalma'da son büyük inşaat işine 1940'ta girildi, fakat bu iş manastır ile bağlantılı değildi. Çünkü o zaman işlevini yitirmiş olan dış surları yıktılar ve yerine modern bir lise ile öğrenci yurdu inşa ettiler. Bugün de burada yüzlerce öğrenci öğrenim görüyor.

Manastırdaki yaşamdan da kısaca söz edelim. Bu tarikatın bütün üyeleri hayatlarını Tanrıya adamak arzusundalar. Sen Benedikt'in nizamnamesine göre rahipler her gün birkaç kere toplanıp beraberce dua ediyorlar, makamla Zebur sureleri okuyorlar. Her sabah ortak ayine katılıyorlar. Benedikten tarikatı öğretimle meşgul olduğundan beri mensupları arasından birçoğu üniversiteyi de bitirdi. Aralarında bir çok seçkin bilim adamı, arkeolog, edebiyatçı var. Örneğin ilk dinamoyu gerçekleştiren Ányos Jedlik, Győr'deki okullarının öğretmeniydi.

İkinci dünya savaşı sırasında Manastır Uluslararası Kızılhaç örgütünün himayesi altındaydı. Bunun sonucunda, takibata uğrayan yüzlerce kişi ve mülteci buraya sığınarak manastırın duvarları arasında güvence buldu.

Pannaonhalma Manastırı bugün de faal bir manastır. Elbette keşişlerin odalarına yabancılar giremiyor, fakat ülkenin en önemli tarihî eser topluluğu sayılan yapıların bir bölümünü turistler de gezebiliyorlar.

Ziyaretçiler gotik tonozlu sütunlu galeriyi (avlu tarafı açık, sütunlu koridoru) dolaşabiliyorlar. Buradan açılan süslü kapıdan da kiliseye giriliyor. Porta Speciosa denilen bu kapı kiliseyle eşit yaşta; fakat Osmanlılarla savaşlar sırasında büyük hasara uğradı ve esaslı onarım gerekli oldu. Kapıyı kırmızı mermer sütunlar çevreliyor, oymalı sütun başlıkları ise beyaz mermerden.

Üç nef'ten oluşan kilisenin doğuya düşen ucundaki (camilerdeki mihrabın karşılığı) apsid'e merdivenle çıkılıyor, çünkü gotik sütunlara dayanan alt şapel, apsid'in altında bulunuyor. Eski geleneğe göre „Szent István Koltuğu“, ayrıca manastırın Roman stilinden kalan üç penceresiyle birlikte en eski duvarları da burada görülebiliyor. Kilisenin batı bölümü, 19. yüzyıldaki onarım sırasında değişikliğe uğradı ve kule de o zaman inşa edildi. Kilisenin tüm uzunluğu 50 metre, yüksekliği 14 metre. Yan nef'lerin yüksekliği ana nef'inin yarısı kadar. Kilisenin kuzey tarafında daha iki şapel bulunuyor. Aziz Benedikt (Sen Benua) şapelinin kaburgalı tonoz tavanı ayrı bir güzellikte.

19. yüzyıl başında inşa edilen klasik üsluptaki kütüphane ayrı bir binada yer alıyor. Burada değerli el yazmaları ve eski baskılar bulunuyor. Bu koleksiyon aynı zamanda Benedikten tarikatının en büyük kitap koleksiyonu. Muazzam salonun duvarları kitap dolaplarıyla kaplı ve çepeçevre dolanan galeri, otuz altı adet süslü sütuna dayanıyor.

Bu salon, antik mitolojide bilimlerin tanrıçası sayılan Pallas Athene ve tanrıça Minerva'yı tasvir eden tavan resimleriyle, ayrıca heykelleriyle, Macaristan'da klasik üsluptaki mimarlığın seçkin bir yapıtıdır. Kütüphanedeki koleksiyon bugünkü düzeyine 19. yüzyıl başlarında ulaşmıştı. Manastır, tarikat kaldırılmadan önceki kitaplardan 1802'de ancak 757 cildi geri alabildi. Özenli çalışmalarla toplanan, satın alınan ve miras bırakılan yapıtlarla kütüphane bugün artık yaklaşık 350 000 cilde sahip. Bu muazzam kitaplık bilim dallarının hepsini kapsıyor. Koleksiyonda değerli el yazmaları, 18 kodeks, 13. yüzyıldan kalma bir Kutsal Kitap ile yaklaşık 230 eski baskı da bulunuyor.

Kütüphane üzerinden sergi bölümüne ulaşıyor. Burada, eski tablolar, mukaddes emanet örnekleri, kiliseye ait donatım unsurları, tarihî hatıralar vb. nesnelerden oluşan zengin koleksiyon bulunuyor.

Bütün bunlarla birlikte, 1996'dan beri dünya mirası arasına da giren Pannaonhalma Manastırı biz Macarlar için bir tarihî eser olmaktan daha fazlasını ifade ediyor. Bin yıl boyunca tarihin fırtınalarına ve çilelerine göğüs geren ve bugün de tepenin üzerinde gururla dimdik duran duvarları, Benedikten tarikatının eski şiarı „*ora et labora*“ yani „*Dua et ve çalış*“ ruhunda faal olduğumuz takdirde, vatanımızın gelecek bin yılda da yaşayıp serpileceğini simgeliyor.

✍ László Puskás

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)